

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 330.341.1:(061.1ЄС+477)

РЕГІОНАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ПІДХОДИ

REGIONAL STRATEGIES FOR INNOVATION DEVELOPMENT: EUROPEAN AND DOMESTIC APPROACHES

Полякова Ю.В.

доцент кафедри міжнародних економічних відносин,
Львівський торговельно-економічний університет

Статтю присвячено дослідженню сучасних підходів до формування регіональних стратегій інноваційного розвитку. Виявлено принципи положення та особливості відповідних стратегій у країнах ЄС. На основі результатів факторного аналізу розроблено пропозиції щодо формування регіональних стратегій інноваційного розвитку в Україні з урахуванням європейських ініціатив.

Ключові слова: інноваційна діяльність, регіональні стратегії, інноваційний розвиток, регіональна політика.

Статья посвящена исследованию современных подходов к формированию региональных стратегий инновационного развития. Выявлены принципиальные положения и особенности соответствующих стратегий в странах ЕС. На основе результатов факторного анализа разработаны предложения по формированию региональных стратегий инновационного развития в Украине с учетом европейских инициатив.

Ключевые слова: инновационная деятельность, региональные стратегии, инновационное развитие, региональная политика.

The article is devoted to the research of modern approaches to the formation of regional strategies for innovation development. The basic principles and features of the relevant strategies in the EU countries are revealed. On the basis of the results of factor analysis, proposals for the formation of regional strategies for innovation development in Ukraine have been elaborated taking into account European initiatives.

Keywords: innovation activity, regional strategies, innovative development, regional policy.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Втрата науково-технологічного та інноваційного складників потенціалу конкурентоспроможності національної економіки й економіки регіонів актуалізує необхідність розроблення стратегій інноваційного розвитку регіонів. Згідно з основними положеннями Стратегії «Європа-2020», конкурентоспроможність ЄС визначається ступенем реалізації інноваційного потенціалу регіональних економік та їх спроможності реагувати на виклики глобалізованого ринкового простору. Європейська практика формування нової парадигми регіонального розвитку передбачає створення умов для саморозвитку територій, ефективного використання конкурентних переваг з одночасним забезпеченням цілісності національного економічного простору. Інноваційна діяльність залишається

важливим складником сучасної регіональної політики європейських країн. Сучасна інноваційна політика ЄС відповідає системній моделі інновацій із визначеними стратегічними орієнтирами та спрямована на локалізацію інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Питання, пов'язані з дослідженням концептуальних підходів до формування регіональних стратегій інноваційного розвитку країн та регіонів, вивчають такі вітчизняні вчені, як Г. Андрощук, Л. Антонюк, О. Гончаренко, С. Захарченко, О. Федірко, Л. Федулова та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Характерною рисою сучасної вітчизняної економіки залишається непропо-

рційність інноваційного розвитку, водночас інноваційна активність спостерігається переважно у промислово розвинених регіонах, а інноваційна політика не спрямована на вирішення проблем слаборозвинених регіонів. Недоліками більшості програм регіонального розвитку є невизначеність джерел фінансування, за допомогою яких повинна виконуватися програма; занадто широко сформульовані цілі та завдання; недосконалість механізмів оцінювання та моніторингу програм. Інноваційна діяльність передусім не є основним предметом регіональних програм із підтримки підприємництва, у таких програмах не завжди передбачається розроблення інструментів, спрямованих на поліпшення наявних умов для активізації інноваційної активності, тому важливим для України на сучасному етапі залишається розроблення регіональної інноваційної політики, яка б урахувала досвід ЄС, оскільки економіка країни не зможе конкурувати в новому для неї середовищі, якщо не стане інноваційною і не зможе ефективно відповідати на нові виклики.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є вивчення основних підходів до формування регіональних стратегій інноваційного розвитку країн – членів ЄС для обґрунтування рекомендації для України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У комюніке Європейської Комісії «Взаємодія між політикою науково-технічного та соціально-економічного розвитку» зазначалося, що розрив у рівнях технологічного розвитку між регіонами перевищує розходження економічного характеру між ними, тому досягнення відсталіми регіонами середнього по Європі рівня має бути пов'язане з розвитком виробництва наукомісткого спрямування та інноваційним розширенням сфери послуг.

Окрім підвищення здатності відповідати на глобальні виклики, до стимулів перегляду сучасної концепції інноваційної політики ЄС належать недостатній рівень фінансування європейського бізнесу, що, на думку О. Федірко, оцінюють вдвічі менше порівняно з американським. Автор також зазначає, що до новітніх характеристик інноваційної політики належать локалізація інноваційної діяльності, залежність інноваційної ефективності від інтенсивності взаємозв'язків між суб'єктами інноваційної діяльності та виникнення інновацій на стику різних секторів економіки [1].

У результаті оцінювання ефективності інноваційної діяльності з позицій досягнення попередніх пріоритетів та перегляду стратегічних і тактичних принципів її реалізації була сформована новітня рамкова програма ЄС «Горизонт-2020», яка визначає такі пріоритети [2, с. 120]: передова наука, індустріальне лідерство та вирішення соціальних проблем. Програма пропонує низку ініціатив, спрямованих на

розвиток співробітництва та усунення бар'єрів у налагодженні коопераційних зв'язків між країнами за допомогою створення консорціумів, різних типів організацій, фінансових фондів тощо. Враховуючи, що Україна є асоційованим учасником Програми, для її регіонів є реальні можливості інтеррегіонального залучення до співпраці з європейськими партнерами на інноваційних засадах.

Найбільш поширені стратегічні орієнтири сучасної регіональної політики включають: фокусування на людських ресурсах, їх навичках та інноваційних можливостях; пошук резервів для розвитку, домінування питань сталого розвитку та добробуту над економічним зростанням; залучення фінансових ресурсів на конкурсній основі для реалізації запланованих заходів [3, с. 57].

Країни – члени ЄС розробляють власні стратегічні документи, базуючись на основних положеннях «Зеленої книги інновацій», інших документах ЄС та національних або регіональних особливостях країни. Так, «Стратегія високих технологій» до 2020 р. діє у Німеччині, «Національна політика досліджень, розробок та інновацій» – у Чеській Республіці. Прикладами регіональних стратегій слугують Регіональна інноваційна стратегія Південної Моравії (Чехія), Інноваційна стратегія Стокгольмського регіону (Швеція), Інноваційна стратегія Тамперського району (Фінляндія), свої регіональні стратегії мають регіони Великої Британії [4].

Інноваційна політика ЄС спрямована на створення Інноваційного союзу, що має на меті забезпечити досягнення таких цілей [5]: створення Європейського наукового простору, розроблення програм стратегічних досліджень; поліпшення рамкових умов для інноваційного бізнесу; запровадження партнерства в інноваційній сфері між ЄС та національними рівнями для технологічного розвитку; реформування систем наукових досліджень та інноваційної діяльності на національному рівні; забезпечення достатньої кількості фахівців із певного кола наук (природничих, математичних, технічних); створення стимулів для залучення інвестицій у науково-технологічну сферу.

Пріоритетного значення для розвитку інноваційної сфери ЄС набувають європейські технологічні платформи, під якими розуміють секторальні тематичні форуми, що сприяють поєднанню підприємств з університетами, науково-дослідними організаціями, інвесторами, регулюючими органами, інститутами громадянського суспільства, спрямовані на зміцнення інноваційного потенціалу Європи. Ці платформи вирізняються децентралізованим характером створення, принципами роботи «знизу догори» та взаємовигідного партнерства, підтримкою ініціатив від зацікавлених сторін [1].

На європейському рівні формування регіональних інноваційних систем спрямоване на усунення недоліків централізації управління.

Досвід ЄС підтверджує тенденцію формування інноваційної системи ЄС як сукупності регіональних інноваційних систем, координація роботи над якими здійснюється наднаціональною та національною владою.

Регіональний характер відрізняє національну інноваційну систему Франції, на місцевому рівні автономно визначають пріоритети розвитку, напрями залучення інвесторів і кваліфікованих кадрів, ця автономність забезпечується завдяки діяльності місцевих позичкових фондів та різноманітності учасників, заснуванню у кожному регіоні консультативного органу «Регіональний комітет із питань досліджень і розвитку технологій». У Латвії запроваджуються курси електронного навчання з менеджменту інновацій для підприємств малого та середнього бізнесу з акцентом на оволодінні методами творчого мислення, фінансування інновацій та захисту прав інтелектуальної власності. В Естонії діє Програма інноваційної грамотності для підвищення поінформованості про інновації як ключовий фактор економічного зростання [6].

Зазначимо, що наявність стратегії інноваційного розвитку визначена обов'язковою умовою отримання фінансування зі структурних фондів ЄС для регіонів на реалізацію інноваційних проектів.

Формування нових економічних регіонів пов'язують з активізацією глобалізаційних процесів, виділяючи такі типи регіонів: транснаціональні; регіони типу «індустріас макіладорас», сформовані на основі гнучких виробничих мереж; вільні спеціальні економічні зони; регіони, що навчаються, або С-регіони; глобалізовані регіони [7, с. 47]. С. Захарченко також вважає, що саме останні дві групи регіонів виявляються спроможними підтримувати та підвищувати конкурентоспроможність країни. В Україні роль глобалізованих регіонів можуть відігравати прикордонні, особливо ті, що межують із країнами – членами ЄС. Внутрішні регіони, такі як Дніпропетровська, Полтавська, Кіровоград-

ська, Черкаська, Тернопільська та Хмельницька області, повною мірою здатні успішно реалізуватися, на нашу думку, як С-регіони (Competence, Culture, Creativity, Communication).

Щодо глобалізованих регіонів, то розвиток на їх території інноваційно-виробничих мереж доводить факт трансформації міжрегіональних конкурентних суперечностей у системну інтеграцію та взаємовигідне співробітництво. Вітчизняні вчені наголошують на реальних можливостях глобалізованих регіонів отримувати додаткові конкурентні переваги, конкуруючи за залучення стратегічних активів, висококваліфікованих працівників, фінансові ресурси, оскільки в умовах глобалізації останні набувають загальнодоступного характеру [8, с. 191]. Саме тому у високорозвинених країнах набуває популярності модель територіального розвитку, що передбачає розроблення стратегії конкурентного лідерства.

Стратегії інноваційного розвитку регіонів мають спрямовуватися на розв'язання основних проблем, пов'язаних із підвищенням конкурентоспроможності та зростанням якості життя населення, формуватися у результаті обговорення з громадськістю, науковою спільнотою, представниками бізнес-структур та місцевих органів влади (рис. 1).

Нині в Україні діє Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р., затверджена в 2014 р., що відповідає новим тенденціям розвитку країни, а саме: поступово зростаючій концентрації економічної активності як на національному, так і на регіональному рівнях; подальшому поглибленню нерівномірностей розвитку територій, зростанню соціально-економічних диспропорцій. Нею визначено важливість досягнення трьох основних пріоритетів: підвищення конкурентоспроможності регіонів; територіальна соціально-економічна інтеграція; ефективне державне управління у сфері регіонального розвитку [9]. Концептуальні засади документу корелюють із загально визнаними

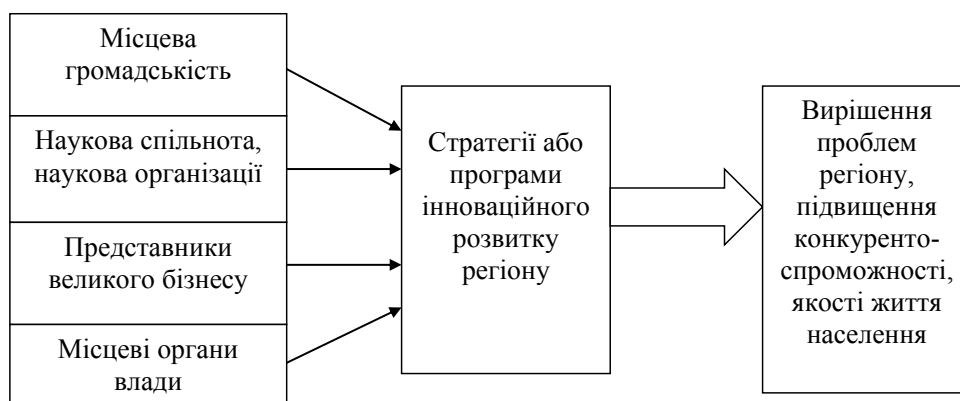

Рис. 1. Процес розроблення стратегій або програм інноваційного розвитку регіону

позиціями ЄС щодо здійснення регіональної політики, останні базуються на синтезі заходів із підвищення конкурентоспроможності територій та політики, спрямованої на запобігання збільшенню регіональних диспропорцій.

Важливим складником Стратегії є розвиток підприємництва та інновацій, актуальність яких підкреслюється наявним гранично низьким рівнем інноваційної культури населення, стійким занепадом інноваційної діяльності в регіонах та поглибленням диспропорцій інноваційного розвитку. Наголошено на високому потенціалі малого підприємництва в Україні та одночасному його невикористанні порівняно з країнами Європи, адже малий бізнес там визнається локомотивом створення середнього класу та двигуном економічного зростання.

Як зауважує Н. Верхоглядова, регіональну інноваційну політику в Україні сьогодні здебільшого представляють у вигляді програм із конкретними розділами, серед яких: аналіз стану науково-інноваційної сфери, що передбачає виявлення її впливу на конкурентоспроможність продукції, використання інноваційного потенціалу, перспективність напрямів інноваційної діяльності та інституційних зрушень, умови підвищення інноваційної активності; цілі та пріоритети інноваційної діяльності, які випливають із загальної концепції розвитку країни і не вступають у протиріччя зі стратегічними завданнями, сформульованими з урахуванням специфіки та потреб регіону [10].

Проведення факторного аналізу за допомогою методу головних компонент для аналізу інноваційної діяльності в Україні було здійснено за допомогою використання модуля Factor Analysis (факторний аналіз) пакету прикладних програм Statistica 5.0 на основі вихідної

матриці, яка формує ознакову множину моделі. Процедура обертання була розрахована шляхом максимізації варіації квадратів факторних навантажень для кожної компоненти за допомогою збільшення великих і зменшення малих значень аїі.

Як видно з рис. 2, візуальна оцінка виокремлення головних компонент (у вигляді графу «кам'янистий обвал») свідчить, що значення властивих чисел стрімко зменшуються і лише три перших є більшими за одиницю.

Проведений аналіз властивих чисел, які є дисперсіями головних компонент, показує, що внесок першої компоненти в сумарну дисперсію ознакової множини становить 72,13% і другої – 9,03%. Разом дві компоненти пояснюють 81,15% сумарної варіації, що свідчить про високий ступінь факторизації (табл. 1).

Аналізуючи матрицю факторних навантажень (табл. 2), можна зробити висновок, що перша головна компонента тісно пов'язана з першою (організація, які виконували науково-технічні роботи), другою (працівники наукових організацій), третьою (кількість дослідників), четвертою (підприємства, які займаються інноваційною діяльністю), шостою (обсяг виконаних НТР, млн. грн), сьомою (кількість виконаних НТР), дев'ятою (підприємства, що впроваджували інновації), 10-ю (впроваджені нові технологічні процеси), 11-ю (підприємства, що реалізують інноваційну продукцію), 13-ю (кількість впроваджених науково-технічних робіт) і 14-ю (кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України) ознаками.

Отже, першу головну компоненту формують ознаки, що характеризують кадровий потенціал інноваційної діяльності України, чисельність суб'єктів, що реалізують і впроваджують НДДКР,

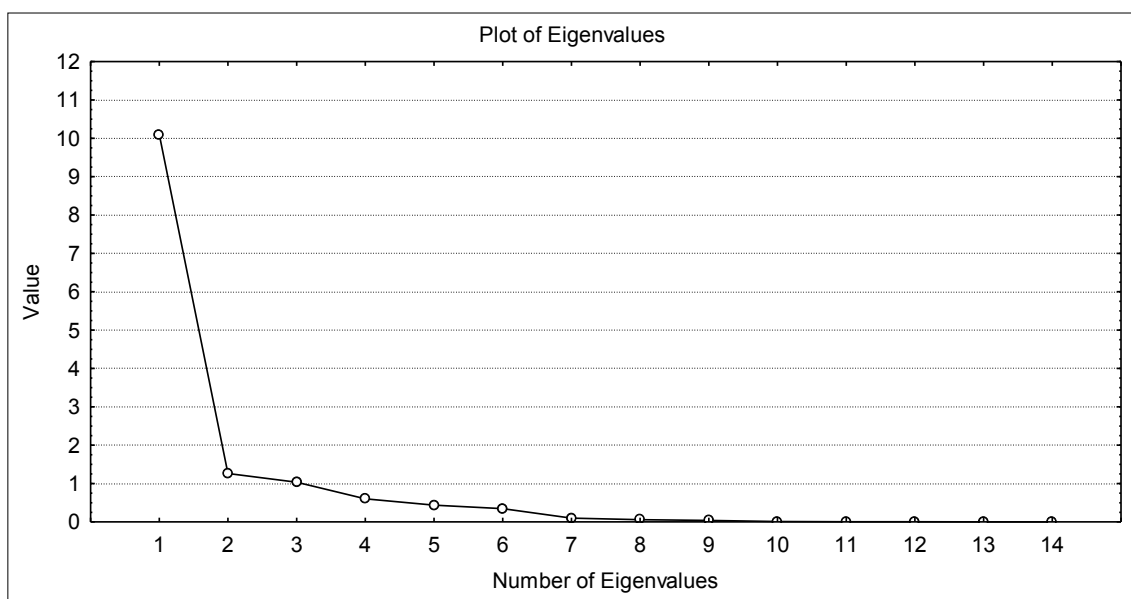

Рис. 2. Властиві числа кореляційної матриці

Таблиця 1

Таблиця значень властивих чисел (дисперсій головних компонент)

Номер головної компоненти	Значення властивих чисел, %	Внесок головних компонент у сумарну варіацію ознакової множини, %	Значення властивих чисел (накопичення), %	Внесок головних компонент у сумарну варіацію ознакової множини (накопичення), %
1	10,09	72,13	10,09	72,13
2	1,26	9,03	11,36	81,15

Таблиця 2

Значення факторних навантажень для ознак, що характеризують інноваційну діяльність в Україні в 2015 р.

Показники інноваційного розвитку	Фактор 1	Фактор 2
Організації, які виконували науково-технічні роботи (X1)	0,94823	1,168999
Працівники наукових організацій (X2)	0,97477	0,147332
Кількість дослідників (X3)	0,96672	0,165487
Підприємства, які займаються інноваційною діяльністю (X4)	0,97628	0,019958
Інноваційні витрати, млн. грн (X5)	0,38050	0,334506
Обсяг виконаних НТР, млн. грн. (X6)	0,93273	0,215206
Кількість виконаних НТР (X7)	0,93501	0,148296
Кількість упроваджених інноваційних видів продукції (X8)	0,36652	0,750290
Підприємства, що впроваджували інновації (X9)	0,94728	0,044792
Впроваджені нові технологічні процеси (X10)	0,79073	0,271289
Підприємства, що реалізують інноваційну продукцію (X11)	0,92866	0,132591
Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн (X12)	0,53116	0,534160
Кількість упроваджених науково-технічних робіт (X13)	0,91435	0,172665
Кількість підприємств, що реалізували інноваційну продукцію за межі України (X14)	0,91337	0,185109
Властиві значення	10,09	1,26
Внесок окремих компонент у сумарну дисперсію	0,72	0,09

та результати продажу результатів інноваційної діяльності. Така велика кількість ознак, що формують першу головну компоненту, свідчить про те, що для розвитку інноваційної діяльності в Україні необхідно звертати увагу на значну кількість параметрів інноваційного розвитку, при цьому реалізація інноваційної політики має носити комплексний і системний характер.

Звернемо увагу, що у факторній структурі найбільш тісний зв'язок із першою компонентою мають три показники інноваційного розвитку: підприємства, які займаються інноваційною діяльністю (X4), кількість працівників наукових організацій (X2) та кількість дослідників (X3). Саме на ці чинники інноваційного розвитку необхідно передусім звертати увагу під час розроблення заходів інноваційної політики.

Найтісніший зв'язок із другою головною компонентою має лише восьма ознака (кількість упроваджених інноваційних видів продукції). Тобто другою головною компонентою формування інноваційної діяльності в Україні є показник ефективності інноваційної діяльності, який показує практичну доцільність НДДКР, а також фінансові можливості їх прикладної реалізації.

Отримана в результаті групування узагальнена інформація дає змогу визначити найбільш

пріоритетні вектори політики інноваційного розвитку регіонів та обґрунтовувати першочергові заходи інноваційної політики. Структура головних компонент свідчить, що формування збалансованої та ефективної інноваційної політики України визначається, по-перше, необхідністю підтримки та розвитку людського капіталу, що займається НДДКР, по-друге, підтримкою і недопущенням скорочення чисельності підприємств та організацій, що займаються інноваційною діяльністю, і, по-третє, підтримкою і стимулюванням практичного впровадження результатів НДДКР та їх продажів на зовнішньому ринку.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Розроблення регіональної стратегії інноваційного розвитку передбачає наявність консенсусу між локальними учасниками інноваційної діяльності, реального усвідомлення проблем розвитку регіону, чіткого та однозначного визначення пріоритетів, мобілізації ресурсів та їх цільового використання. Регіональні стратегії інноваційного розвитку в Україні повинні спрямовуватися на розкриття людського потенціалу та підвищення ефективності результатів інноваційної активності. Такий підхід у цілому корелюватиме із загальноєвропейськими принципами функ-

ціонування інноваційної економіки, які розкриваються у мобільності висококваліфікованих спеціалістів, державному фінансуванні іннова-

ційних проектів, пільговому оподаткуванні інноваційної діяльності, співробітництві між академічним середовищем та бізнесом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Федірко О.А. Європейські технологічні платформи як механізм секторального інноваційного розвитку ЄС / О.А. Федірко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/14-2015/10.pdf>.
2. Гончаренко О.А. Програмні засади реалізації правової політики ЄС у науково-технічній та інноваційній сферах / О.А. Гончаренко // Право та інновації. – 2014. – № 4. – С. 115–124.
3. Ліба Н.С. Закордонний досвід реалізації регіональної політики / Н.С. Ліба // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Вип. 6. – Ч. 2. – С. 56–59.
4. Єрмакова О.А. Інструменти державної інноваційної політики України в контексті впровадження європейського досвіду / О.А. Єрмакова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/48128>.
5. Рилач Н. Європейський інноваційний союз в глобальних інноваційних процесах / Н. Рилач // Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. – 2015. – № 1(43). – С. 39–43.
6. Національні інноваційні системи: еволюція, детермінанти, результативність : [монографія] / Г.О. Андрощук, С.А. Давимука, Л.І. Федулова. – К. : Парламентське видавництво, 2015. – 512 с.
7. Захарченко С.В. Конкурентоспроможність України та її регіонів: міжнародний вимір : [монографія] / С.В. Захарченко. – Вінниця : Консоль, 2016. – 416 с.
8. Інноваційний розвиток регіонів України : [монографія] / За наук. ред. В.С. Пономаренка. – Х. : Інтек, 2014. – 368 с.
9. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>.
10. Верхоглядова Н.І. Регіональна інноваційна політика: необхідність та особливості формування (на прикладі Дніпропетровської області) / Н.І. Верхоглядова // Економіка і регіон. – 2011. – № 3. – С. 22–25.